

сів використання цих ресурсів з метою сприяння соціально-економічному розвитку регіону й одержання ефекту.

Здійснивши аналіз часткових показників інноваційного потенціалу регіонів України, ми дійшли висновків, що існують значні диспропорції у стані розвитку інноваційної сфери, які в багатьох випадках зумовлені нераціональним використанням інноваційних ресурсів, уповільненням темпів використання наукових та науково-технічних розробок, комерціалізацією їх у виробництво, недостатнім фінансовим забезпеченням інноваційних підприємств.

Перспективи подальших досліджень

Отже, для обґрунтування економічних показників перспективного розвитку інноваційної сфери в регіонах України необхідна комплексна оцінка їх стану та динаміки, що має ґрунтуватися на загальних змінах соціально-економічної ситуації в країні, а також враховувати сучасний стан використання інноваційних ресурсів.

1. *Статистичний збірник. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2008 рік.* – 363 с. 2. Буркинський Б.В. Лазарева Є.В. *Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону.* – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2007. – 140 с. 3. <http://www.nbu.gov.ua/portel/> 4. Галиця І. *Комерціалізація інтелектуальної власності та прикладних наукових досліджень // Економіка України.* – 2001. – № 2. – С. 63–66. 5. <http://www.in.gov.ua/index.php/>

УДК 631.15:631.17

Д.Г. Легеза

Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” УААН

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

© Легеза Д.Г., 2010

Висвітлено світовий підхід щодо визначення категорії органічної продукції. Проаналізовано виробництво органічної продукції у провідних країнах Європи. Розкрито особливості органічного виробництва в Україні. Наведено переваги та недоліки впровадження органічного виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Розроблено модель суб'єктів органічного руху на перспективу. Запропоновано подальші дії щодо поліпшення процесу органічного виробництва для виробників, регіональних центрів та держави.

Ключові слова: органічна продукція, продукція, зроблена із органічних інгредієнтів, консервація земель, суб'єкти органічного руху, регіональний центр органічного виробництва, суб'єкти сертифікації продукції.

The world approach of organic products identification is highlighted in the article. Organic production in leading European countries is analyzed. The author reveals features for organic production in Ukraine. Advantages and disadvantages of implementing organic production in farms are followed. Author develops model organic movement actors for the future. Further action of organic production improving for producers, regional centers and state is proposed

Key words: organic product, made with organic ingredients, land conservation, organic development actors, regional center of organic production, product certification actor.

Постановка проблеми

За період інтенсифікації сільськогосподарського виробництва підвищилась інтенсивність використання засобів захисту рослин, мінеральних добрив, харчових добавок для тварин, що знижує подальшу безпеку споживання продукції. Такі дії пояснюються бажанням одержати більші прибутки (віддачею землі) та харчовою безпекою країни. Однак дослідження показують, що інтенсивне виробництво, знищуючи родючість ґрунтів, завдає шкідливого впливу сільському господарству у перспективі. Треба використовувати землі якомога ефективніше, забезпечуючи можливість натурального відтворення ресурсів та “безпечного”, здорового харчування. Виробництво зіштовхнулось з помилковим поверненням до процесу вичерпання ґрунтів, виробляючи невелику кількість продукції й застосовуючи засоби, які забруднюють природні ресурси та середовище взагалі. В країні зменшується продуктивність виробництва, погіршується споживча якість

продукції, що спонукає використовувати високоврожайні сорти насіння, які потребують хімікатів та добрив. Іноді ці технології вимагають надзвичайної інтенсифікації виробництва задля зниження витрат на матеріальні ресурси чи вирощування високоприбуткової продукції.

Органічне виробництво – процес, що забезпечує вирощування сільськогосподарської продукції, використовуючи лише біологічні ресурси та не завдаючи шкоду навколишньому середовищі. Органічне виробництво не є сталим виробництвом та не прирівнюється до нього, а виступає лише його частиною у плані забезпечення суспільного та екологічного напрямку. Водночас стале виробництво забезпечує пришвидшення економічного, екологічного та суспільного розвитку. Але сьогодні за такого виробництва відсутня чітка тенденція поліпшення урожайності та продуктивності праці, що й зумовлює різний смисл двох понять.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблеми органічного виробництва А.Д. Вітанов розглядає як виробництво достатньої кількості харчових продуктів, поліпшення і збереження родючості ґрунтів та сприяння збереженню навколишнього середовища [4, с. 6]. Але, на наш погляд, ці цілі відповідають більш проблемам сталості розвитку сільського господарства, ніж органічному руху. Органічна продукція передусім має особливість натуральності виробництва, а ніяк не має справи із кількістю та обсягами виробленої продукції. Сьогодні в країні не розвинене не тільки виробництво, але й відсутній врегульований ринок органічної продукції. Ми перебуваємо на навчальному етапі входження до органічного руху. Тому, на наш погляд, задля входження у європейський ринок із власною продукцією необхідно адаптуватися до умов органічного виробництва у світі та Європі. Згідно із світовим визначенням сільськогосподарська продукція органічного вирощування повинна відповідати таким стандартам: земля без заборонених речовин протягом трьох років; використання практики консервації, культивування земель, дотримання сівозмін; застосування добрив тільки рослинного та тваринного походження; використання пестицидів лише біологічного походження; використання генної інженерії та забруднення стокових вод заборонено.

На світовому ринку органічну продукцію поділяють на чотири типи [1, с. 71; 2, с. 245]. Однак, на наш погляд, така класифікація придатніша до харчової продукції та продукції переробки, аніж до сільськогосподарської продукції. Тому пропонується адаптувати класифікацію до умов вирощування у сільському господарстві (табл. 1). Отже, залежно від того, як була вирощена продукція, вона може належати до стовідсотково органічної, органічної, зробленої із органічних інгредієнтів, або органічної менш ніж на 70 %. Сьогодні виникає питання: наскільки вітчизняна продукція може відповідати вимогам міжнародних стандартів, які особливості вітчизняного сільськогосподарського виробництва впливають на подальший розвиток органічного виробництва, яких заходів повинні вжити виробники та держава.

Таблиця 1

Категорії органічної продукції

Категорії	Описання	Маркування продукції	Адаптація категорій до сільськогосподарського виробництва
100 % органічна	Повинна мати 100 % сертифікованих інгредієнтів	100 % органічний продукт	Вироблена із застосуванням 100 % органічних ресурсів, відсутність хімічних інгредієнтів при зберіганні
Органічна	Повинна мати більше ніж 95 % органічних інгредієнтів. Існують обмеження щодо використання методів виробництва, у яких дозволяється не більш ніж 5 % неорганічних речовин	Органічний	Вироблена із застосуванням ресурсів, які мають більш ніж 95 % органічних інгредієнтів у своєму складі, відсутність хімічних інгредієнтів під час зберігання
Зроблена із органічних інгредієнтів	Повинна мати більш ніж 70 % сертифікованих інгредієнтів. Обмеження при виробництві відповідають 30 % неорганічних речовин	“Розроблений з органічних...”	Вироблена із застосуванням ресурсів, які мають понад 70 % органічних інгредієнтів у своєму складі, відсутність хімічних інгредієнтів під час зберігання
Менш ніж на 70 % органічна	Може налічувати лише деякий відсоток органічних речовин у складі продукції	Подається список органічних речовин	Використання технологій вирощування із використанням деяких ресурсів, які мають органічні інгредієнти. Під час зберігання допускається використання хімічних елементів із зазначенням їх на продукті

Дані використано на основі матеріалів [1, с. 71; 2, с. 245]

Актуальність проблеми, недостатній ступінь її дослідження стосовно способів впровадження органічного виробництва та визначення категорії органічної продукції, наявність невирішених дискусійних питань зумовили вибір теми та мету дослідження.

Постановка цілей

Мета цієї наукової роботи полягає у висвітленні подальших дій для розвитку органічного виробництва через визначення проблем та переваг, що існують у цій галузі.

Відповідно до мети у роботі передбачено вирішення таких завдань: проаналізувати стан виробництва органічної продукції у провідних країнах Європи; визначити особливості розвитку органічного виробництва; встановити переваги та недоліки впровадження органічного виробництва у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах; запропонувати модель економічних взаємовідносин між суб'єктами органічного руху.

Предмет дослідження – розкриття сукупності теоретичних та практичних питань розвитку органічного виробництва. Об'єктом дослідження є економічні умови виробництва органічної продукції України.

Інформаційною базою дослідження є матеріали FAO (Food and Agricultural Organization of the United Nations) та USDA (United States Department of Agriculture).

Виклад основного матеріалу

Протягом останнього десятиріччя органічний рух у Європі набуває великих обертів. Виробництво продукції характеризується як прибуткове завдяки тому, що ціна реалізації органічної продукції перевищує звичайну більш ніж на 50 %.

Таблиця 2

Розміри органічного виробництва у провідних країнах Європи, 2004 р.

Країни Європи	Розмір земельних угідь, використаних для органічного виробництва, га	Частка органічної продукції на ринку, %	Середня надбавка ціни виробництва органічної продукції порівняно зі звичайною, %	Середня надбавка ринкової ціни органічної продукції порівняно зі звичайною, %	Частка органічної продукції у споживанні, %	Частка органічної продукції у загальному виробництві, %	Частка виручки від реалізації органічної продукції через супермаркети, %	Частка виручки від реалізації органічної продукції через спеціалізовані органічні мережі, %
Австрія	271950	2.0	106,9	59,3	3.1	5.3	8	15
Великобританія	527323	1.0	150,9	50,8	0.9	0.8	11	9
Німеччина	546023	1.4	120,0	70,5	1.4	2.2	38	17
Греція	24800	0.2	46,7	78,5	0.1	0.1	40	18
Данія	165258	2.8	116,4	63,3	5.4	6.6	4	7
Ірландія	32355	*	37,8	*	0.0	0.4	0	41
Італія	1040377	1.0	60,0	62,3	0.7	1.0	39	11
Нідерланди	27820	0.9	65,3	100,0	0.9	0.6	44	10
Фінляндія	147423	2.6	67,1	64,5	1.8	3.3	10	10
Франція	371000	1.0	79	50,9	0.7	0.8	28	23
Швейцарія	91301	2.3	65,5	66,2	2.1	3.3	19	7
Швеція	171682	1.0	66,0	44,4	1.7	2.6	0	5

[3, с. 9, 41, 85, 99, 110, 116]

Однак у загальному обсязі виробництва сільськогосподарської продукції органіка має ще низький рівень (табл. 2). У більшості країн органічне виробництво перевищує потреби ринку. Так, у Австрії та Данії частка виробництва органічної продукції відповідно дорівнює 5,3 та 6,6 відсотка, тоді як на ринку реалізується 2 та 2,8 % продукції. Крім того, населення цих країн частково прагне купувати імпортовану органічну продукцію. Так, у Данії відповідність у споживанні вітчизняної та імпортованої продукції дорівнює 50:50. Ці країни є потенційними експортерами молока та м'ясних продуктів, що надалі може загрожувати розвитку органічного виробництва продукції тваринництва в Україні при поглибленні євроінтеграційних

відносин. Зазначимо, що не існує жодної країни, яка б не забезпечувала внутрішнього споживання органічної продукції згідно з потребами споживачів та умов ринку. Ці країни прагнуть до розвитку глобального ринку органічної продукції. Отже, сьогодні виробництво країн лідерів органічної продукції може бути швидше загрозою, ніж вільним потенційним ринком для вітчизняної української продукції. Україна має потенціал лише входження на ринки Франції, Греції, Ірландії, Італії, та Нідерландів. Але все ж таки для досконалої конкуренції з ними необхідно визначити конкретні переваги виробництва в Україні: менша ціна реалізації, більша концентрація та поглиблена спеціалізація господарств.

Органічна продукція характеризується натуральністю та безпечністю у харчуванні. Однак її вирощування має певні особливості, більшість з яких сьогодні для країни є негативними, що спонукає сільгосптоваровиробників відмовлятися від її вирощування:

1. В Україні відсутня достатня кількість офіційно зареєстрованих сертифікаційних центрів, що не дає права виробникам продавати продукцію як органічну. Більшість такої продукції прирівнюється за ринковою ціною до звичайної.

2. Низька кількість кваліфікованого персоналу (агрономів, технологів, економістів, тваринників), що спеціалізуються на вирощуванні органічної продукції.

3. Несформований попит на органічну продукцію. У майбутньому необхідно більше уваги приділити поширенню інформації про органічність продукції серед населення.

4. Нерозвинений ринок органічної продукції. Відсутні офіційно зареєстровані підприємства оптової та роздрібною торгівлі органічною продукцією.

5. Чітке дотримання сівозмін. Відсутність мінеральних добрив та засобів захисту рослин спонукатиме виробників до чіткого дотримання сівозмін, щоб запобігти хворобам рослин та підтримати родючість.

Наведені особливості виробництва органічної продукції мають як переваги, так і недоліки для виробників.

1. Безпека харчування. Дослідження показують, що основними факторами вибору органічної продукції є безпека харчування (відсутність хімічних елементів) та поживність. Водночас не існує прямого зв'язку між споживчою моделлю органічної продукції та оцінкою здоров'я. Точно не встановлено, що поживніше – органічна чи звичайна продукція.

2. Захист середовища. Використання органічного виробництва спрямоване на підвищення родючості ґрунтів, зниження забруднення ґрунтових вод, поліпшення здоров'я тварин. Споживачі повинні піклуватися про вплив інтенсивного виробництва на довкілля.

3. Смакові якості. За рахунок більшого вмісту вітамінів, збалансованої кількості мінералів більшість органічних видів продукції кращі на смак.

4. Зниження витрат виробництва. У разі довготривалого виробництва удвічі знижуються витрати виробництва на матеріальні ресурси порівняно із інтенсивними технологіями, за рахунок відсутності витрат на мінеральні добрива та засоби захисту рослин.

5. Надзвичайні прибутки. Налагоджений збут продукції дає змогу продавати органічну продукцію за ціною, втричі вищою, ніж звичайну.

6. Зберігання. У органічній продукції менший термін зберігання, ніж у звичайної.

Але, крім переваг, які переважно є соціальними, існують прямі недоліки виробництва органічної продукції, які й впливають на затримання розвитку цього процесу.

1. Відсутність прямих дотацій. Органічне виробництво, як специфічна галузь, переважно не дотується. Виробники одержують дотації за звичайних умов виробництва. Державні дотації на ринку зазвичай отримують домінуючі підприємства.

2. Низька родючість ґрунтів. Недотримання сівозмін та надання переваги останніми роками вирощуванню прибуткових культур знизили якість земель, більшість з яких не можна надалі застосовувати для органічного виробництва.

3. Адаптація. Існують великі проблеми адаптації звичайних сільськогосподарських виробництв до особливостей ведення органічного виробництва (перекваліфікація робітників, сертифікація продукції не менш ніж три роки, поліпшення якості ресурсів).

4. Спрямованість на прибутковість виробництва. Більшість виробників шукають переваги не з погляду збереження середовища та піклування про здоров'я людини, а лише із фінансових міркувань.

5. Ринкова інфраструктура. В Україні відсутні об'єкти ринкової інфраструктури, які б забезпечували зберігання, транспортування та розподіл органічної продукції. Сьогодні практично відсутні спеціалізовані магазини, а роздрібні магазини не поширюють інформації про наявність та переваги органічної продукції.

6. Відсутність ринкової рівноваги між попитом та пропозицією органічної продукції, що спонукає виробників продавати за нижчими цінами.

7. Олігополістичний вид ринку. На регіональному рівні ринок органічної продукції являє собою олігополістичний тип. Отже, існують великі бар'єри входження на нього.

8. Труднощі, що виникають під час зберігання (низький термін зберігання) та сертифікації продукції, що спрямована на експорт.

9. Наявність забруднених зон у країні: Чорнобильська зона, урбаністичні місця – що унеможливорює вирощування в цих регіонах органічної продукції.

10. Висока ціна реалізації. Висока ціна реалізації на органічну продукцію, порівняно зі звичайною, стримує підвищення попиту на неї. У дитячому харчуванні ціна на той самий обсяг продукції, наприклад, за яловичиною, птицею, молоком, соком та рисом відповідно перевищує звичайну у 2,1; 3,6, 2,3; 3,8; 6,4 рази. Водночас у більшості господарств органічну продукцію заготівельні та переробні підприємства приймають за звичайною ціною.

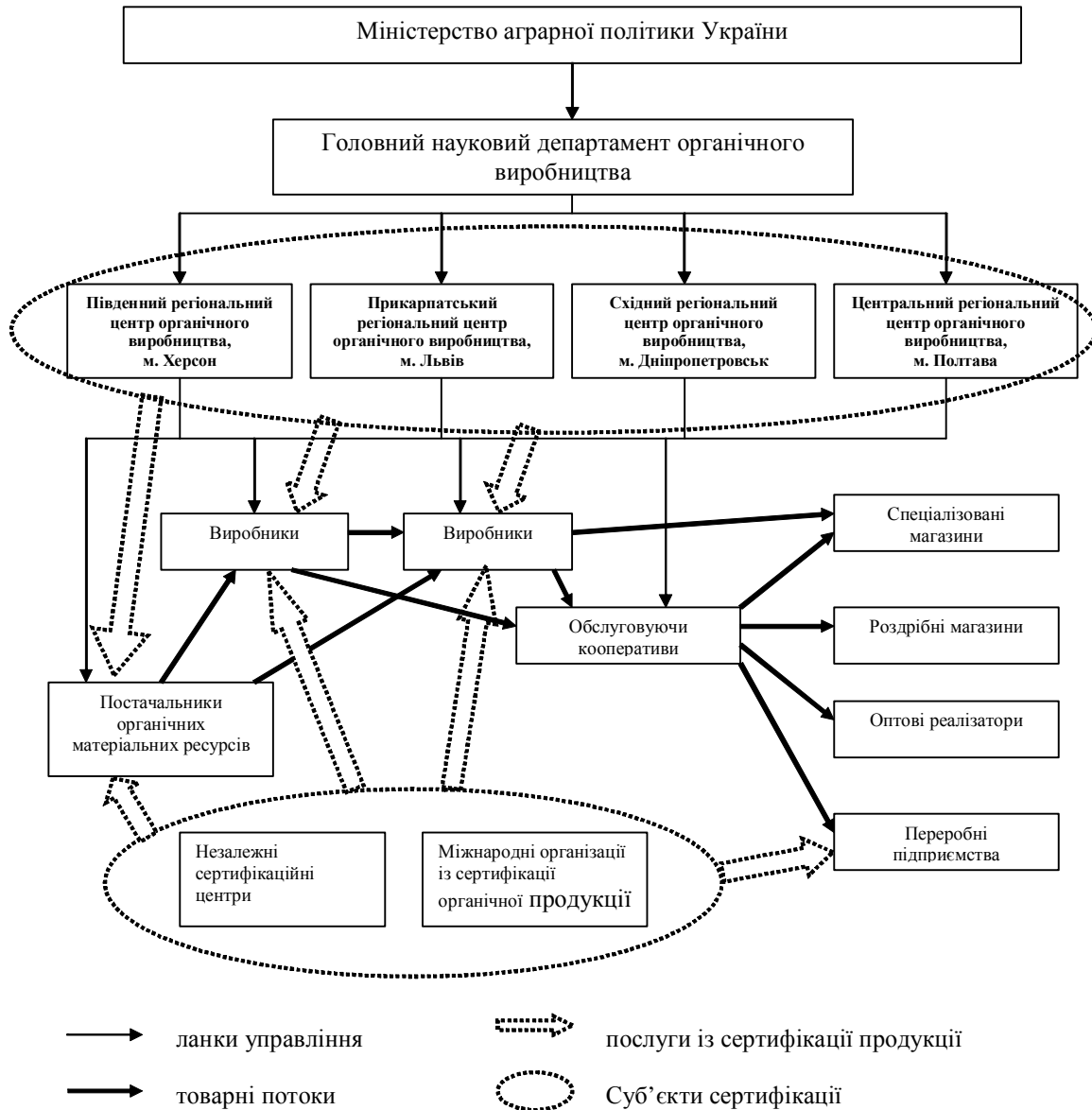

Рис. 1. Взаємозв'язок суб'єктів органічного руху

Висновки

Для подальшого розвитку органічного виробництва необхідна комплексна взаємодія між суб'єктами органічного руху

Виробникам:

1. Упроваджувати у виробництво іновіаційні технології вирощування органічної продукції.
2. Забезпечувати подальше виробництво органічної продукції за рахунок власного вирощування сировини (кормів для тваринництва, органічних добрив для рослинництва).
3. Організувати органічні кооперативи для виробництва окремих видів продукції.

4. Дотримуватися принципів органічного виробництва.

5. Вести облік даних за європейськими стандартами.

Регіональним центрам:

1. Поширювати інформацію про постачальників органічної сировини (корми, насіння, органічні добрива) серед сільгосптоваровиробників.

2. Надавати додаткові послуги щодо пошуку оптових та роздрібних покупців для виробників органічної продукції.

3. Поширювати інформацію для населення щодо важливості споживання органічної продукції через власну електронну сторінку, публікації щотижневої газети та інші засоби масової інформації.

4. Здійснювати сертифікацію продукції та надавати відповідні документи згідно з вимогами Європейського Союзу та світових органічних рухів.

5. Постійно вживати заходів щодо підвищення кваліфікації виробників органічної продукції.

6. Вести облік даних щодо виробництва органічної продукції, щоб подавати їх у державне управління статистики, Міністерство аграрної політики та головний центр органічного виробництва.

Пропозиції для держави:

1. Встановити квоти на ціни для органічної продукції.

2. Розробити систему дотацій із консервування земель.

3. Створити механізм залучення для органічного виробництва земель, що не оброблялись за останні п'ять років.

4. Розробити програму впровадження технологій виробництва органічних добрив.

5. Знизити підтримку інтенсивного виробництва у бік підтримки органічного (особливо на ті види продукції, що виробляються у більшому обсязі, ніж на них є попит).

6. Впровадити програму підтримки сертифікації продукції.

7. Збалансувати підтримку органічного виробництва між видами виробництва.

8. Спрямувати фінансові ресурси на дослідження ринку, каналів реалізації, перекваліфікації кадрів у разі, якщо виробництво перевищує попит протягом тривалого періоду задля підтримки обсягів виробництва.

Перспективи подальших досліджень

На перспективу необхідно розрахувати витрати та доходи від органічного виробництва на рівні регіону та держави. Методика встановлення ціни реалізації органічної продукції надасть можливість підприємствам ефективніше працювати, а державі – впроваджувати дотаційну політику. Оцінка технологій вирощування органічної продукції доповнить бачення наявних проблем.

1. *Marketing trends for organic food in the 21st century. Series on computers and Operations Research. Baourakis G. – London: World Scientific, 2004 – 337 p.* 2. *The handbook of organic and fair trade food marketing. Edited by Wright S and Diane McCrea. – UK: Blackwell Publishing Ltd. – 2007, 291 p* 3. *Analysis of the European market for organic food. Organic marketing initiatives and rural development. Hamm U, Gronefeld F, Halpin D. – Wales, School of Management and business, 2002. – 158* 4. *Витованов А.Д. Методы органического земледелия в овощеводстве – инновационный продукт // Овочівництво і багтанництво. – 2007. – Вип.53 – С. 6–8.*